

Pilarovo pismo uredništvu zagrebačkoga federalističkog dnevnika *Hrvat* (1928.)*

Slavnom
Uredništvu »Hrvata«¹
Zagreb.

Držim, da nisam falio, ako pretpostavim, da je brošura »Hrvatsko pitanje i amputacija«² izašla uz sudjelovanje slavnog tog uredništva, da karta na omotu, bez teksta i komentara ima značiti onaj minimum, koji mi Hrvati moramo kod rješavanja našega narodnoga pitanja tražiti.—

Drago mi je, da mogu konstatovati, da je, tko god je ovu brošuru publicovao, Hrvatskom narodu iskazao veliku uslugu, jer su time po mome mnijenju iza sloma Austro-Ugarske [Monarhije] prvi put hrvatski teritorijalni zahtjevi ispravno postavljeni.—

Moram ali ustanoviti, da se je time hrvatska politika vratila na ono isto stanovište, koje sam ja već god. 1908—1918[.] zastupao, kušao voditi politiku za ostvarenje ovoga teritorijalnoga programa, te za obrazloženje ovoga zahtjeva, napisao za vrijeme rata g. 1915—1917. pod pseudonimom L. v. Südländ seine najveće djelo »Die südslawische Frage und der Weltkrieg«³ /Manz.⁴ Beč 1918, 799 stranica/[.]

Ja sam onda tražio sjedinjenje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije sa Bosnom i Hercegovinom, bez Istre[.] bez Slovenije i bez Rijeke.—

Onda se je digla velika hajka na me kao izdajicu, koji je napustio »Hrvatsku Istru«[.] »braću Slovence« i »Hrvatsku Rijeku« itd. Razvitak prilika pokazao je, da sam ja realpolitički ispravno mislio. Ja nisam tražio ono, što sam držao, da ne možemo dobiti, te sam se koncentrirao na dva kardinalna pitanja[.] inkorporaciju Dalmacije i prisajedinjenje Bosne i Hercegovine. Historija mi je dala pravo jer mi smo doista izgubili, što ja nisam tražio, a Hrvatski su se političari, u koliko trijezno misle, morali povratiti na ono isto stanovište, na kojem sa ja već g. 1918.⁵ stajao.

* Strojopisna kopija pisma nalazi se u Ostavštini Ive Pilara, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb.

¹ *Hrvat* (Zagreb, I/1919.—XI/1929.), glavno glasilo Hrvatske zajednice, odnosno kasnije Hrvatske federalističke stranke.

² Misli se na knjižicu *Hrvatsko pitanje i amputacije* (Zagreb, 1928.) koju je izdao Vatroslav Slavko Cihlar (1896.—1968.).

³ Puni naslov djela: *Die südslawische Frage und der Weltkrieg: Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*. Hrvatski je prijevod knjige objavljen tijekom Drugoga svjetskog rata: *Južnoslavensko pitanje: Prikaz cjelokupnog pitanja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1943. (preveo: Fedor Pucek).

⁴ Puni je naziv izdavača glasio: Manz'sche k.u.k. Hof-, Verlags-, u. Universitäts- Buchhandlung.

⁵ Zbog načinjene ispravke u tekstu nije moguće pouzdano utvrditi radi li se o godini 1918. ili možda o 1908.

Pošto za ovaj ideal već blizu 30 godina radim[,] pošto sam za nj teške žrtve podnio, a naposeb mu žrtvovao dvije godine najintenzivnijega rada /1915—1917. dok sam pisao Südlanda; knjigu od 800 stranica/ što ga je čovjek u opće sposoban da vrši, moram upozoriti na sve teškoće, koje sam ja u svome radu i razmišljanju već od preko 20 godina kod toga pitanja zamijetio.—

Mjerodavna za moj cijeli životni rad bila je spoznaja, da su Hrvatska, Slavonija i Dalmacija u svom sadašnjem obliku za život nesposob[ne], i da Hrvati imaju, ne samo budućnost nego i samu golu mogućnost održanja samo onda, ako dobiju Bosnu i Hercegovinu.

Ja sam o tome pitanju mnogo pisao, u svojim djelima. Istakao sam to naposeb u jednom ekspoziju,⁶ koji sam iza Radićeve smrti napisao za vodeće hrvatske političare, koji ali nisam odasla, jer mi se činilo da sam s njime zakasnio. Ovijem Vam Vaše orijentacije radi šaljem i ovaj »expoze«, premda kako rekoh, nije danas više sasvim savremen.

Ali savremen je u njemu ostao passus o važnosti Bosne za Hrvate, kano i grafikon, kojim sam tu kušao prikazati, pak Vam ga zato i priklopam.⁷

Nu na žalost moram konstatirati, da je Hrvatska politika vazda stajala u diametralnoj opreci sa važnošću Bosne i Hercegovine za Hrvatski Narod, koja se sada konačno uvidja. Izvanredno je bila bolna za mene, a mora i biti za svakoga hrvatskoga patriota konstatacija, da je Hrvatska politika zadnjih 50 godina u svakom kritičnom momentu zauzela iz temelja krivo i pofaljeno stanovište naprama tome pitanju.—

Temeljnu je pogrešku po mome mn[iljenju napravio Dr. Ante Starčević.⁸ On je godine 1878[.] bio protiv okupacije Bosne i Hercegovine, te je ovo svoje stanovište obrazložio u svom saborskom govoru od 14. X. 1878.⁹ Starčević je bio, koliko je iz ovoga govora vidljivo, protiv okupacije poglavito iz dva razloga:

1./ što je Austro-Ugarska [Monarhija] time povrijedila princip integriteta Turske, na koji se je obvezala pariškim ugovorom od 15. IV. 1856.¹⁰

2./ što nije okupirala Bosnu i Hercegovinu pozivom na Hrvatsko državno pravo /: »Jer samo Kraljevina Hrvatska ima pravo na one pokrajine« : Djela Starč. knj. I-II[,] str. 91 :¹¹

⁶ Riječ je o tekstu »Exposé glede pitanja izlaska Hrvata iz Kraljevine S.H.S.«.

⁷ Uz postojeći primjerak *Exposéa* nije sačuvan nikakav »grafikon«.

⁸ A. Starčević (1823.—1896.), utemeljitelj Stranke prava (1861.) i njezin ideolog.

⁹ Starčevićev govor vidi u: *Djela Dra. Ante Starčevića*, Knjiga I.: Govori., Izdaje Odbor kluba stranke prava, Zagreb, 1893., 81-92.

¹⁰ Ugovor o integritetu Turske sklopljen 15. travnja 1856. između Austrije, Francuske i Velike Britanije glasi: »Čl. I. Visoke strane ugovornice zajamčuju zajednički i svaka posebno nezavisnost i integritet Otomanskog carstva kako su oni sadržani u ugovoru zaključenom u Parizu 30. ožujka 1856. Čl. II. Svaku povredu odredaba spomenutog ugovora smatrat će sile potpisnice ovog ugovora kao casus belli. One će se sporazumjeti s Visokom Portom glede mjera koje budu nužne, te će, bez odlaganja, između sebe odlučiti o upotrebi njihovih vojnih i momaričkih snaga.« (Nav. prema: Vladimir IBLER, *Diplomatska historija 1814—1871. Sumarni pregled. Izbor dokumenata*, Školska knjiga, Zagreb, 1960., 202.)

¹¹ Citat u izvorniku glasi: »[...] i samo kraljevina Hrvatska ima pravo na one pokrajine.« (*Djela Dra. Ante Starčevića*, Knjiga I., 91.)

Od ovoga stanovišta nije Starčević nikada odstupio. Poznato je, da je još početkom 90-tih godina¹² bacio prokletstvo na Frana Folnegovića,¹³ jer se je [Folnegović] iz praktično-političkih razloga htjeo približiti bosanskoj upravi.

Praktička posljedica ove Starčevićeve politike bila je da je u Bosni prvih 25 godina okupacije vladao izrazito protuhrvatski duh.¹⁴

Hrvati se nisu u Bosni smjeli ni maknuti, što je koli Madžarima toli Srbima izvanredno konveniralo, osobito Srbima, jer su uz pomoć [M]onarhije mogli u Bosni i Hercegovini na račun Hrvata izvanredno ojačati. Od kolike je to bilo važnosti za daljnji razvitak, ne trebam pobliže opisivati.

Kad [s]e od mijene stoljeća /1900./ pokazala ko[d] Bosanskih Hrvata tendencija, da poboljšaju svoju lošu situaciju, i kad su počeli nastojati da privuku k sebi Muslimane¹⁵: to je bio razlog prvobitno protuštadlerske orijentacije Hrvatske Narodne Zajednice,¹⁶ jer je Stadler¹⁷ svojim netaktičnim katoličkim prozelitizmom Muslimane odbijao od Hrvata :- onda su Srbi genijalno parirali ovaj taktički potez bosanskih Hrvata. Kad su bosanski Hrvati počeli tražiti sjedinjenje sa Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, onda su Prečanski Srbi¹⁸ u Riječkoj rezoluciji¹⁹ izvojevali rezignaciju Hrvata na Bosnu i Hercegovinu, rezignaciju koja je postigla kulminaciju u vlastitom govoru Frana Supila²⁰ od 25. veljače 1907. u kojem je izjavio, da će rado vidjeti, ako Bosna i H[ercegovina] izadju iz okvira [M]onarhije, te zapadnu braću Srbe.²¹ Posljedica ovoga govora je bila, da su Bosanski Hrvati, koji su se izrazili za aneksiju,²² jer su time htjeli biti konačno vezani uz Hrvatsku bili na zagrebačkim ulicama od mase inzultirani.—

Time je ne samo Hrvatska politika zakoračila putem, koji ju je doveo do ondje, gdje smo danas, nego je naposeb slijedio slom politike bos[ansko-] herc[egovackih] Hrvata katolika za ujedinjenje sa Hrvatskom, i u opće potpuni slom svake njihove politike, od koga se do danas nisu oporavili.

¹² Misli se na devedesete godine XIX. stoljeća.

¹³ F. Folnegović (1848.—1903.), pravaški političar, novinar i publicist.

¹⁴ Austro-Ugarska Monarhija je, na temelju odluke Berlinskog kongresa, 1878. zauzela Bosnu i Hercegovinu.

¹⁵ Misli se na pripadnike islamske vjeroispovijesti, a ne etničke zajednice.

¹⁶ Hrvatska narodna zajednica osnovana je u Docu pokraj Travnik 1908. godine. U svojim je redovima okupljala bosansko-hercegovačke Hrvate katoličke i islamske vjeroispovijesti.

¹⁷ Josip Stadler (1843.—1918.), vrhbosanski (sarajevski) nadbiskup.

¹⁸ »prečanski Srbi« — Srbi nastanjeni na području Austro-Ugarske Monarhije

¹⁹ Riječku su rezoluciju 1905. potpisali oporbeni zastupnici hrvatskoga Sabora u Zagrebu i dalmatinskoga pokrajinskog Sabora u Zadru.

²⁰ F. Supilo (1870.—1917.), hrvatski političar, novinar i publicist.

²¹ Supilo je između ostaloga izjavio: »Sudbina Bosne i Hercegovine ne stoji u našim rukama, o njihovoj sudbini odlučit će kudikamo veći interesi nego su naši interesi. I ako sreća pane pa da Bosna i Hercegovina izadu iz okvira Monarhije, onda je sasvim naravno da će svaki pravi i pošten Hrvat, kad ta Bosna ne može da bude hrvatska, radije željeti da pripadne bratu Srbinu, nego tuđinu...« (Nav. prema: Frano SUPILO, *Politički spisi. Članci, govori, pisma, memorandumi*, Dragovan Šepić, prir., Znanje, Zagreb, 1970., 343.)

²² Austro-Ugarska Monarhija proglasila je 5. listopada 1908. aneksiju Bosne i Hercegovine.

Tim manje, što svaka razborita politika Hrvata u Bosni i Hercegovini mora težiti za kolaboracijom između bosanskih Hrvata-katolika, Muslimana i njihovim zajedničkim nastupom protiv premoćnih Srba.-

Ovu je iako jedinu moguću politiku osujetio Stjepan Radić,²³ koji se je iz ništetnih taktičkih i partijsko političkih razloga zaratio sa bos.[ansko-] herc.[egovačkim] Muslimanima i njih otjerao u naručaj Srba, najprije demokrata²⁴ a onda radikala,²⁵ od čega danas pate ne samo Hrvati, nego i cijela država.

Valja dakle konstatovati da je hrvatska politika glede Bosne i Hercegovine čitavih zadnjih 50 godina bila vazda bez kompasa, da je vrludala i u najvažnijim momentima zauzela stanovište upravo protivno od onoga, koje je u hrvatskom interesu zauzeti trebala.

Ali ne izgleda samo na političkom polju tako dešperatno, nego isto tako i na polju narodne svijesti kano i na polju znanstvenome.-

Dok nema Srbina, koji nebi kao prvi članak svoga političkoga vjerovanja isticao, da su Bosna i Hercegovina od iskona srpske zemlje, to Hrvati u većini o tome ne znadu ništa i prihvaćaju rado srpsko stanovište, makar se ono osnivalo na jednoj smjeloj falzifikaciji povijesti. Ali to se ne tiče samo prosječnih inteligenata, nego i prvih učenjaka historičara hrvatskih.-

Dok su se najbolji umovi Srba vazda upinjali, da dokažu kako su Bosna i Hercegovina od vjeka srpske zemlje, u koje su samo zlobni fratri²⁶ un[il]jeli nješto hrvatske ikavštine, to je jedan od najpatriotskih hrvatskih historičara Vjekoslav Klaić²⁷ u svome velikom djelu *Povjest Hrvata /1899./*²⁸ ustvrdio, da je Bosna srpska navodeći »... jer su se ondje bili u zagorskim župama smjestili Srbi, osnovavši dvije poglavite oblasti: Rašu i Bosnu« Op. cit. str. 33. I to je napisao, nakon što je u svome specijalnom djelu »Povijest Bosne« iz godine 1882[.]²⁹ zastupao stanovište, da je Bosna na razmeđu življa hrvatskoga, i srpskoga i da su samo najistočniji dijelovi Bosne srpski /Op. cit. str. 42/.³⁰ Tako je ovaj navodno najpatriotski[hil] hrvatski povjesničar pod utjecajem srpske sugestije dao našim protivnicima najjače orudje u ruke, da kopaju grob Hrvatstvu. Jer to sve nije istina, jer je tek bogomilski raskol slomio u istočnim i južnim stranama hrvatsku narodnu svijest, a sa njegovim je slomom ne sa-

²³ S. Radić (1871.—1928.), hrvatski političar, novinar i publicist. Suosnivač Hrvatske pučke seljačke stranke (kasnije: Hrvatska republikanska seljačka stranka, odnosno Hrvatska seljačka stranka).

²⁴ Misli se na Demokratsku stranku Ljube Davidovića (1863.—1940.).

²⁵ Misli se na Narodnu radikalnu stranku Nikole Pašića (1845.—1926.).

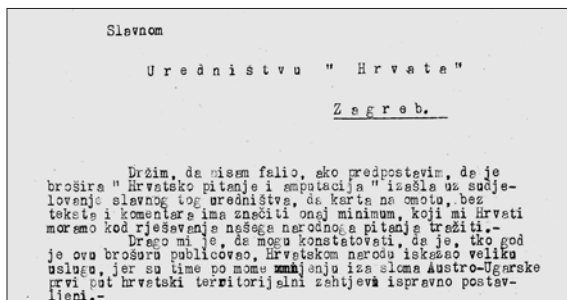
²⁶ Misli se na članove katoličkoga franjevačkog reda.

²⁷ V. Klaić (1849.—1928.), hrvatski povjesničar.

²⁸ Vjekoslav KLAJĆ, *Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, svezak prvi, Naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1899.

²⁹ V. KLAJĆ, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva.*, Troškom piščevim, Zagreb, 1882.

³⁰ »Naselivši Hrvati i Srbi u prvoj polovici sedmoga stoljeća zapadnu čest balkanskoga poluotoka i zavladaвши tako nekadanjim rimsko-byzantskim pokrajinama, nestvoriše umah velikih država, nego više manjih i većih oblasti, koje opet sastojahu od nekoliko plemenskih župa. Samo dvije oblasti, najzapadnija i najistočnija zadržase narodna imena: hrvatsko i srbsko; ostale oblasti ovim u sredini dobiše imena budi plemenska, budi mjestna (topografska).« (Isto, 42.)

mo Bosna, nego banovina Mačva, Crna Gora izvrgnuta nasrtaju pravoslavlja, koji je u obliku Srpske [pravoslavne] crkve nosilo i srpsku svijest bez obzira na podrijetlo. /Vidi moja djela[:] *Südland*,³¹ str. 214. i 618. zatim Bogomilstvo kao socijalni i politički faktor,³² str. /,³³ te zemlje u toku stoljeća posrbila.

Ovo su sve strašne stvari koje će nam još mnogo škoditi. Ali da ih možemo popraviti, moramo si to biti svjestni.

Zato odobravajući, applaudirajući Vašoj stvarno uspjeljoj publikaciji,³⁴ kojoj zamjeram samo to, što nije verbis expressis izjavila naš zahtjev na Bosnu i Hercegovinu, i obrazložila to time, da mi bez Bosne i Hercegovine ne možemo živjeti, smatrao sam svojom dužnošću da Vas upozorim na ogromne teškoće, koje su s tim stanovištem skopčane.—

Ali ja koji to pitanje najbolje poznam, moram ga odmah formulirati onamo: Mi Hrvati ili moramo dobiti Bosnu i Hercegovinu ili moramo propasti.

Zato Bosna i Hercegovina mora postati glavnom točkom naše politike, kao što je ona bila kroz čitla 80 godina za Srpsku politiku.

Molim uljudno, da bi ste ovaj moj dopis zajedno sa priloženim expoze-om³⁵ izvolili najprije u redakciji dati čitati svim važnijim suradnicima, nadalje po mogućnosti pročitati u Vašem glavnom odboru,³⁶ a konačno kao mišljenje jednoga Vašega člana, koji je blizu 30 godina svoga života posvetio studiumu toga pitanja izručiti predsjedniku Stranke g. Dru. Trumbiću.³⁷

Sa osobitim veleštovanjem

[Dr. Ivo Pilar]

Zagreb, 17. X. 1928.

Priredio i bilješkama popratio Z. Matijević

³¹ Vidi bilješke 3 i 4.

³² *Bogomilstvo kao religiozno-povijesni te kao socijalni i politički problem.* Dva predavanja Dra Ive Pilara što ih je na 10. veljače i 10. ožujka 1927. održao u Sociološkom društvu u Zagrebu, Zagreb, 1927.

³³ U izvorniku nije označena stranica na koju se autor poziva.

³⁴ Vidi bilješku 2.

³⁵ Vidi: »Exposé glede pitanja izlaska Hrvata iz Kraljevine S.H.S.».

³⁶ Misli se na Glavni odbor Hrvatske federalističke seljačke stranke.

³⁷ Ante Trumbić (1864.—1938.), odvjetnik i hrvatski političar.